

РОЗБУДОВА ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ПЕРШІ ШАХТАРСЬКІ КОЛЕКТИВИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 50-Х РР. XX СТ.

THE DEVELOPMENT OF THE COAL INDUSTRY AND THE FIRST MINER'S TEAMS IN THE VOLYN REGION IN THE 50'S OF THE TWENTIETH CENTURY

Велінець Ю.І.,

магістр історії, аспірант кафедри нової та новітньої історії України

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті відображено результати дослідження щодо розбудови вугільної промисловості на Волині у 1950-х рр., яка у цей період відіграла важливу роль у післявоєнній відбудові економіки, оскільки мінеральне паливо було головним ресурсом в енергетичному забезпеченні промислового потенціалу західних областей УРСР. У дослідженні розглянуто процес освоєння і розвитку Нововолинського промислового району Львівсько-Волинського вугільного басейну, проблеми будівництва і експлуатації шахт, вказано економічні показники роботи вугільних підприємств басейну, а також охарактеризовано діяльність перших шахтарських колективів.

Ключові слова: вугільна промисловість, Волинська область, Львівсько-Волинський кам'яновугільний басейн, Нововолинськ, шахта, вугілля.

В статье отражены результаты исследования по развитию угольной промышленности на Волини в 1950-х гг., которая в этот период играла важную роль в послевоенном восстановлении экономики, поскольку минеральное топливо было главным ресурсом в энергетическом обеспечении промышленного потенциала западных областей УССР. Рассмотрен процесс освоения и развития Нововолинского промышленного района Львовско-Волынского угольного бассейна, проблемы строительства и эксплуатации шахт, указанные экономические показатели работы угольных предприятий бассейна, а также характеризуется деятельность первых шахтерских коллективов.

Ключевые слова: угольная промышленность, Волынская область, Львовско-Волынский каменноугольный бассейн, Нововолыньск, шахта, уголь.

The article reflects the results of a study of the coal industry in Volyn region in the 1950s, which played at that time an important role in the post-war improvement of the economy, since mineral fuel was the main resource in the energy provision of industrial potential of western regions of the Ukrainian SSR. The research considers the process of development of the Novovolynsk industrial region of the Lviv-Volyn coal basin, the problems of the construction and exploitation of mines, indicates the economic rates of the coal enterprises of the basin, and also describes the activities of the first miners' collectives.

Key words: coal industry, Volyn region, Lviv-Volyn coal basin, Novovolynsk, mine, coal.

Постановка проблеми. Вивчення матеріалів, пов'язаних з освоєнням кам'яновугільного басейну у післявоєнний період, дасть змогу по-новому оцінити потенціал вугільної промисловості Волинської області. Дане дослідження показує складність процесу розроблення покладів кам'яного вугілля на шахтах Нововолинська, а також демонструє всю вагомість галузі для розвитку західних областей УРСР.

Аналіз досліджень і публікацій.

Ця тематика на сьогодні є недостатньо вивченою. Певні аспекти розвитку гірничої промисловості у західних областях УРСР досліджували Г. Ковальчак [7] та В. Задорожний [5]. Технічні особливості у процесі освоєння Львівсько-Волинського басейну висвітлено у дослідженнях М. Струєва [27]. Статистичні дані розвитку шахт було проаналізовано у дослідженні Б. Попеля [25], а організа-

цію праці перших волинських шахтарів досліджував О. Росінський. Дослідники акцентували увагу на різних аспектах розвитку вугільної промисловості, але вони не відобразили цілісної картини процесу становлення вугільної галузі у Волинській області у післявоєнний період.

Формулювання цілей статті. Дослідник поставив перед собою такі завдання: дослідити процес становлення та розвитку вугільної промисловості у Волинській області у 50-х рр. ХХ ст., з'ясувати основні особливості функціонування гірничодобувних підприємств, розкрити сутність формування шахтарських колективів у Нововолинському промисловому регіоні Львівсько-Волинського вугільного басейну. Метою роботи є відтворення цілісної картини процесу становлення та розвитку вугільної промисловості на Волині у 50-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У 1945 р. закінчилась Друга світова війна і вже з початком відбудовчих процесів у західних областях УРСР, виникли економічні труднощі розвитку регіону. Будівництво великих промислових підприємств (зокрема електростанцій), зростання вантажообігу залізничного транспорту, вимагало наявності потужної паливно-енергетичної бази, якою в Україні був лише Донбас, а доставка вугілля зі сходу на захід УРСР була надзвичайно затратною. Тому, Рада Міністрів СРСР 31 січня 1948 р. приймає постанову «Про розвиток видобутку кам'яного вугілля на Західній Україні», яка зобов'язала Міністерство вугільної промисловості СРСР провести детальну розвідку двох шахтних полів у Володимир-Волинському та Іваничівському р-нах. Одночасно був організований спеціальний трест «Волиньвуглерозвідка», який здійснював геологорозвідку покладів вугілля.

У жовтні 1948 р. бригада старшого майстра М. Воробйова відкрила вугільні пласти у с. Бубнів Іваничівського р-ну з робочою потужністю товщиною 0,5 м, а на початку 1949 р. на околицях с. Бужанка того ж району у свердловині

№ 117, де буріння проводив волинянин В. Вагуля, геологи відкрили робочий пласт потужністю 1 м [1, с. 186]. Після завершення геологорозвідувальних робіт, які дали хороший результат, відразу розпочалась підготовка до будівництва майбутніх шахт. Наказом міністра вугільної промисловості західних районів СРСР № 128 «Про заходи щодо забезпечення виконання геологорозвідувальних робіт і будівництва вугільних шахт у Західній Україні» від 29 квітня 1948 р. керівникові Союззахідшахтопроекту Єрмоленку було дано розпорядження, розробити і направити Міністерству паливних підприємств у серпні 1948 р. всю технічну документацію для будівництва майбутніх шахт [26, с. 63].

Для проведення будівельних робіт у грудні 1949 р. було створено трест «Західшахтобуд», який відразу розпочав практичну фазу підготовки до будівництва шахт басейну. На початку 1950-х рр. із Донбасу, Кузбасу і Підмосков'я було відправлено 246 спеціалістів на розбудову вугільних шахт Волині, які у лютому 1950 р. поблизу с. Дорогиничі Іваничівського р-ну заклали першу шахту Львівсько-Волинського вугільного басейну. Очолив будівництво шахти № 1 виходець із Донбасу М. Курмаз. У вересні 1950 р. було закладено шахту № 2 неподалік с. Русовичі Іваничівського р-ну, а її будівництво очолив росіянин з Підмосковного вугільного басейну І. Фомін [8].

Темпи будівництва шахт були дуже швидкими. У вересні 1950 р. в Іваничівському р-ні. на території с. Будятичі, було закладено шахту № 3, а впродовж 1951–1954 рр. було закладено нові шахти: № 4 біля с. Дорогиничі, № 5 і № 6 – поблизу с. Грибовиця, № 7 – неподалік с. Біличі, № 8 – поблизу сіл Низкиничі та Хренів [26, с. 63]. 12 листопада 1952 р. у доповідній записці обкому КП України Центральному комітетові КП України, про роботу трестів вказувалось, що «загальні геологічні запаси вугілля у Львівсько-Волинському кам'яновугільному басейні визначаються в 1,3 млрд. т, що дозволяє

вважати цей басейн важливою енергетичною базою для Радянської України» [6, с. 231].

23 червня 1954 р. державною комісією підписано акт запуску шахти № 1 із проектною потужністю 300 тис. т вугілля на рік. У січні 1955 р. в експлуатацію було введено шахти № 2 і № 3. Однак, розбудова вугільної галузі на Волині відбувалась у складних умовах, а комбінат «Укрзахідшахтобуд» систематично не виконував планів капіталовкладень, допускав значні перевитрати коштів, повільно освоював проектну потужність шахт. Намагаючись вкластись у терміни здачі в експлуатацію шахти, шахтобудівники недотримувались економії будівельних матеріалів. Під час будівництва шахти № 4 було змарновано 20 т амоніту на суму 32 тис. крб., який використовували для підриву твердих порід, цементу – на 133 тис. крб., бетону – на 98 тис. крб. [17]. За десять місяців 1955 р. план видобутку вугілля шахт № 1, № 2 і № 3 було виконано лише на 31,9% і не додано до плану 327 т вугілля [2].

Пленум ЦК КП України 25–26 травня 1956 р., розглянувши питання «Про хід виконання директив ХХ з'їду КППС про розвиток вугільної промисловості Української РСР», зобов'язав Львівський та Волинський обкоми, райкоми вугільних районів значно покращити організаційно-технічне керівництво вугільною промисловістю, масово-політичну роботу на шахтах і будовах [7, с. 90].

20 серпня 1956 р. до центру нового вугільного басейну – Нововолинська, прибули Перший секретар ЦК КППС М. Хрущов, керівництво Компартії та уряду УРСР. Вони ознайомились з ходом спорудження шахт і видобутку вугілля, побували на будівництві шахт Нововолинськ № 7 та на діючій вже на той час Нововолинській № 2. М. Хрущов та керівники Компартії та уряду, а також перший секретар Волинського обкому партії І. Грушецький взяли участь у виробничих нарадах волинських гірників, партійних, профспілкових, керівних та інженерно-технічних працівників шахт і будов басейну [26, с. 65].

Результатом цієї поїздки стало прийняття ЦК КППС та Радою Міністрів СРСР 8 жовтня 1956 р. постанов «Про невідкладні заходи з подолання відставання шахтного будівництва в УРСР» та «Про невідкладні заходи з розвитку вугільної промисловості УРСР», які відіграли важливу роль у подальшому розвитку Львівсько-Волинського вугільного басейну [26, с. 65]. Постанови вказували шляхи покращення рівня партійного і господарського керівництва басейном, удосконалення організації праці шахтарів, упровадження нової техніки, покращення матеріально-побутових умов життя шахтарів.

На основі Волинського рудоуправління для вдосконалення керівництва вугільними підприємствами Волині у серпні 1956 р. було створено трест «Нововолинськвугілля». Керівником трестом було призначено І. Гайдаша, а головним інженером – А. Димова [12]. У березні 1956 р. за с. Стара Лішня Іваничівського р-ну розпочалося спорудження шахти № 9, а у 1957 р. здано в експлуатацію шахту № 7. У червні 1959 р. було завершено будівництво шахти № 5. У серпні 1956 р. було здано в експлуатацію шахту № 4, у листопаді № 8. а у грудні – шахту № 6.

Впродовж 1954–1959 рр. було збудовано і здано в експлуатацію 8 шахт. Згідно зі звітною доповіддю голови Нововолинського виконкому М. Окладного, проголошеної 29 лютого 1960 р.: «загальна потужність вугільних шахт міста становить 2,85 млн. т. на рік. На шахтах міста – діє 64 діючих лави... Вугільний басейн займає перше місце у СРСР за рівнем механізації, все вугілля добувається тільки комбайнами...» [11]. У другій половині 50-х рр. ХХ ст. видобуток вугілля значно зріс: у 1955 р. було видобуто 205 тис. т вугілля, а у 1960 р. уже 2 млн. 652 тис. т вугілля [9, с. 24–25].

На будівництво вугільного басейну держава асигнувала у п'ятій п'ятирічці (1951–1955 рр.) понад 860 млн. крб., а у шостій (1956–1960 рр.) близько

2 млрд. крб. [5, с. 45]. Для розбудови нового вугільного басейну необхідні будівельні матеріали і устаткування надсилались з усіх вугільних басейнів та інших союзних республік СРСР. З Москви, Горького, Мінська прибували автомашини, з Волгограда і Челябінська – трактори, автогрейдери, з Ленінграда, міст Уралу, Кузбасу – екскаватори, підйомні крани, необхідне будівельне та гірниче устаткування, з Вірменії – трансформатори, з Карельської та Комі АРСР – ліс та збірні будиночки («фінські будинки»), із Середньої Азії та Закавказзя – будматеріали [24, с. 135].

На початку спорудження шахтних стволів, гірники постали перед труднощами більшими, ніж у ряді вугільних родовищ Радянського Союзу. У Кузбасі, Донбасі та інших вугільних басейнах шахтні стволи проходять, зазвичай, по твердих гірських породах, а у Львівсько-Волинському ж басейні їх доводилося прокладати по насичених водою м'яких породах. Для боротьби з такими природними явищами під час будівництва шахт у 1951 р. було створено відділення «Шахтоосушення», яке у 1952 р. було перейменовано у Волинське відділення Московського тресту «Спецшахтобуд» [25].

Будівництво шахт проходило надзвичайно швидкими темпами. Швидкість проходження стовбурів (основна частина шахти) у місяць складала 30–40 м (при нормативній 22–25 м), а в окремих періодах складала 80–90 м. Головні стовбури шахт мали 5 метровий діаметр та були обладнані двохскіповим підйомом для видачі вугілля вантажопідйомністю 3 т. Кожна шахта мала допоміжний стовбур діаметром 6 м, який був оснащений двохклітьовим підйомом для видачі гірської породи, а також спуску-підйому людей місткістю до 20 чол. Кріплення шахтних стовбурів здійснювалось чавунними тубінгами, а з 1956 р. залізобетонними. На різних шахтних полях басейну глибина стовбурів змінювались від 373 до 606 м, тобто вугілля залягало не так глибоко, як на шахтах Донбасу [27, с. 229].

Волинські шахти мали проектну потужність 300–450 тис. т вугілля у рік, якої було досягнуто на початку 1960-х рр. Середня тривалість будівництва вугільних шахт басейну введених в експлуатацію до 1960 р., складала 5 років і 2 місяці. У найкоротший термін зведена шахта № 6 – за 3 роки і 9 місяців. На підготовчі роботи затрачали в основному 12,6 місяця (20%), проходження стволів – 19,4 місяця (32%) і на підготовку площі виймальних полів – 30 місяців (48%) [27, с. 230]. Тобто, у повоєнний час тривалість будівництва однієї шахти на Волині складала близько 5 років, що вказувало наскільки високою була потреба у твердому паливі.

Зведення волинських шахт здійснювалось у тісній співпраці з ученими, які проводили експерименти на будівництвах шахт, а гірничо-наукові досягнення згодом застосовувались на будівництвах шахт Донбасу, Уралу, Кузбасу та ін. Над удосконаленням систем вуглевидобутку, способами управління покрівлею, кріплення очисних і підготовчих виробок, поліпшення вентиляцій шахт, створенням нових типів машин і механізмів працювало понад 10 науково-дослідних інститутів, в яких працювали вчені Києва, Сталіно (сучасний Донецьк), Москви, Львова та ін. [22].

У 1958 р. розпочалось будівництво спроектованого «Укрдіпрошахт» першого у Радянському Союзі вуглепроводу гідротранспортування палива із шахт Нововолинська на Добротвірську ТЕС із пропускною спроможністю проводу у 200 т за год. Головна станція вуглепроводу мала розташуватись на шахті № 2. Розрахунки показували, що гідротранспортування вугілля з Нововолинська на електростанцію обійдеться у 2,5 раза дешевше, ніж перевезення через залізницю [19]. Однак на початку 1960 р. будівництво дослідно-промислового вуглепроводу було зупинено, а його устаткування Постановою Ради Міністрів № 161 від 10 лютого 1960 р. передано Луганському та Сталінському раднаргоспам. Держава при цьому витратила лише на проектування зазначеного вуглепроводу 981 тис. крб. [3].

Інститут «Укрдіпрошахт» розробив новий проект герметизації шахт, щоб зменшити втрати повітря, яке подається у шахту. Було розроблено проект розширення рудничного двору, куди могло вміщуватися 150 вагонеток. Колектив інституту також склав генеральний проект розвитку і забудови шахтарського м. Нововолинськ на 1959–1969 рр. [22].

У 1959 р. на шахті № 7, вперше у СРСР, пройшла випробування шнекобурова машина, яка видобуває вугілля з пластів 0,4–0,7 м без кріплення очисного вибою і без присутності людей. Установка показала продуктивність вдвоє більшу, ніж вуглевидобувний комбайн «Кіровець». Випробування машини здійснював науковий співробітник інституту гірничої справи Академії наук СРСР Полуєтков [23].

На шахті № 2 під керівництвом спеціалістів Донецького вугільного інституту випробовували новий вузькозахватний видобувний комплекс, який складався із двостороннього комбайна «КРД», конвеєра, який вигинався і металеве кріплення. Комплекс був створений працівниками Горлівського машинобудівного заводу ім. Кірова, Харківського заводу «Світло шахтаря» і Торецького машинобудівного заводу ім. Ворошилова. Комплекс призначений механізувати видобуток вугілля у пластах потужністю 0,7–1,2 м, які були на шахтах Нововолинська [22].

У 1959 р. група вчених під керівництвом академіка Маньковського розробила безпечний та найпродуктивніший спосіб розробки вертикальних стволів. Спосіб полягав у бурінні стовбурів великого діаметра на повну глибину (300–360 м) за допомогою спеціальної механічної бурової установки УЗТМ, розробленої на Уралмашзаводі. Всі процеси виконуються не у вибої, як раніше, а на поверхні. Агрегат давав змогу зводити постійне металеве або залізобетонне кріплення стовбура з поверхні. Агрегат Маньковського вперше у СРСР було успішно випробувано на будівництві шахт № 5 та № 9 «Нововолинська» [20].

20 травня 1959 р. під час спорудження шахти № 9 вперше у шахтобудівництві

СРСР було спущено у стовбур 15-метрову секцію кріплення із залізобетонних тубінгів (зазвичай опускали секцію по 2 м). Секція була розроблена і опущена на дно стовбура згідно з проектом Українського науково-дослідного інституту організації і механізації шахтного будівництва. Здійснення проекту інституту було доручено інженерові тресту «Шахтоспецбуд» І. Лосю, а безпосереднє керівництво операціями здійснював начальник лабораторії кріплення шахтних стволів К. Тюрін [20].

У новозбудованому вугільному басейні було достатньо проблем у промисловому виробництві та матеріально-технічній базі шахт. У вищому керівництві активно обговорювалось впровадження механізації на виробництві, однак все ж часто використовувалась ручна праця шахтарів, які вручну носили кріпильні матеріали, подавали порожні вагони, а підймальні крани, бульдозери, електровози та інші агрегати використовувались не повністю, або взагалі простоювали [15]. Засоби підземного транспорту працювали лише на 50–60% потужності. Наприклад, у тресті «Нововолинськвугілля» з 111 наявних видобувних комбайнів працювали лише 57, з 4 прохідницьких – жоден не використовується, а 34 нових електровози не застосувались взагалі у шахті [21]. На шахті № 1 допускалися простої навіть справних машин, зокрема за 156 робочих днів комбайн «Донбас» простояв 39, а машина «ППМ-2» – 117 днів [13].

У 50-х рр. ХХ ст. було досить проблемним кадрове забезпечення шахт. Перші кваліфіковані робітники були завезені у басейн за путівками ЦК КП України, Львівського та Волинського обкомів КП України, а також ЦК ЛКСМУ із Донбасу, Воркути, Підмосковського та Кузнецького вугільних басейнів, навколо яких формувалися всі робітничі колективи басейну. Поповнювались шахтарські колективи випускниками шкіл трудових резервів, гірничопромислових шкіл, технікумів та демобілізованих воїнів радянської армії і чорноморського флоту. Серед них працювали спеціальні агітатори, які

вербували на роботи по розбудові Львівсько-Волинського вугільного басейну. Кавалер трьох знаків «Шахтарської слави» М. Соловійов, розповідав про агітаторів-вербувальників серед демобілізованих воїнів, які обіцяли «золоті гори» на шахтах Волині: «Служба у Липецьку підходила до закінчення... до мене у «каптьорку» поселили вербувальника робочої сили із західного вугільного регіону... вдень і ввечері мені розповідає про принади шахтарської праці, а також ще підйомні які давав – 500 карбованців: 250 на місці, 250 після прибуття... Вербувальник був добрячий, бо нас, добровольців, виявилось аж 350... Доїхали до Курська, а вже кількох десятків не дорахувались [які отримавши 250 крб. втекли з поїздів]. У Сокаль половина доїхала. А тоді ще у вугільному тресті виявилось, що їх тут не чекають: потрібні лише ті, хто вже скуштував підземного хліба...» [10]. Однак, попри значну кількість шахтарів з різних районів СРСР, переважну більшість шахтарів становила селянська молодь Волинської, Львівської, Тернопільської, Рівненської та Станіславської (сучасної Івано-Франківської) областей УРСР [4, с. 59].

Значна кількість робітників були мало-кваліфіковані, бо більшість молодих шахтарів становили волиняни, які ніколи не бачили такої складної техніки. Кваліфіковані робітники, які були привезені із вугільних басейнів СРСР, використовувались не за призначенням, зокрема 20% робітників працювали на поверхні, третина з них – на лісових складах, а інші працювали різноробочими, помічниками та виконували інші другорядні роботи, які не відповідали їх спеціалізації [21]. Наприклад, на шахті № 1 з 225 робітників комплексних комбайнових бригад впродовж року на видобутку вугілля було задіяно 145 чол. [13].

До кінця 50-х рр. шахти ніяк не могли перейти на графік циклічності організації праці шахтарів, який передбачав проходження циклу (тобто 110 м вибою) протягом трьох змін. Дві зміни добувні,

а третя – ремонтна [14]. Відбувалася масова плинність інженерно-технічних працівників шахти. Наприклад, на шахті № 1 у 1955 р. на першій дільниці змінилось 9 начальників, на шахті № 2–4, на шахті № 4–5 [16]. Внаслідок вказаних вище промислових проблем шахти часто не вкладались у графіки видобутку вугілля.

Перші шахтарі проживали у кількох десятках дерев'яних збірних «фінських» будиночках. У березні 1950 р. було закладено перший житловий будинок для гірників, а вже 10 квітня 1951 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР робітничому селищу шахтарів присвоєно назву Нововолинськ. У 1954 р. розпочато будівництво ще одного робітничого селища – Жовтневе (з 2016 р. – Богодатне). Великій кількості шахтарів не вистачало помешкань. У 1956 році з 15 тис. шахтобудівників у будинках і гуртожитках комбінату «Укрзахідшахтобуд» проживало лише 9,5 тис. чол., а решта проживала у навколишніх (Гряди, Хренів, Тишковичі, Низкиничі, Стара Лішня, Бужанка та ін.) і віддалених селах (Володимир-Волинського, Локачинського і Горохівського р-н) [18]. У квітні 1957 р. робітниче селище Нововолинськ стало містом районного підпорядкування, а 25 вересня 1958 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР його було віднесено до міст обласного підпорядкування. Згідно з планами забудови міста на 1960-ті рр., житлових масивів було достатньо аби забезпечити шахтарів потрібною кількістю помешкань.

Висновки. Отже, у 50-х рр. ХХ ст. в УРСР на території Волинській області розбудовується новий вугільний басейн, який забезпечував вугіллям не лише західні області УРСР, але і БРСР та Прибалтику. За вказаний період було збудовано вісім вугільних підприємств і фактично було освоєно Нововолинський промисловий регіон. Розбудова гірничої галузі посприяла збільшенню кількості робітничого класу на Волині та виникнення нових поселень – селища Жовтневе та міста Нововолинськ.

Подальші дослідження потрібно зосередити на вивченні історичних матеріалів, пов'язаних із матеріальним забезпе-

ченням та побутовим життям робітничого класу кам'яновугільної галузі Львівсько-Волинського басейну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Велінець Ю.І. Геологорозвідувальні роботи вугільних родовищ у волинській області в другій половині 40-х – на початку 50-х років ХХ століття. Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 31. С. 186–189.
2. Держархів Волинської обл., ф. р.-1817, оп.1, спр. 1.
3. Держархів Волинської обл., ф. р.-1817, оп.1, спр. 273.
4. З побуту гірників Львівсько-Волинського вугільного басейну. Народна творчість та етнографія. 1970. Вип. 1 (січень-лютий). С. 59–60.
5. Задорожний В., Паламарчук М. Успіхи економічного розвитку західних областей Української РСР. К.: Держполітвидав УРСР, 1960. 175 с.
6. Із доповідної записки обкому КП України Центральному Комітетові КП України про роботу тресту «Волинськвуглерозвідка». 12 листопада 1952 р. Волинь Радянська (1939-1965 рр.). Збірник документів і матеріалів. Львів: Каменяр, 1971. Ч. 3. С. 231.
7. Ковальчак Г.І. Розвиток промисловості в західних областях України за 20 років радянської влади (1939–1958 рр.). Історико-економічний нарис. Київ: Наукова думка, 1965. 186 с.
8. Колос. 1990. 25 серп.
9. Народне господарство Волинської області. Статистичний збірник. Львів: Статистика, 1971. 182 с.
10. Наше місто. 2002. 22 серп.
11. Наше місто. 2008. 4 груд.
12. Нововолинськ та околиці. Край шахтарської праці. Історико-публіцистичні нариси. Львів: ДП Вид. дім УКРПОЛ, 2008. 164 с.
13. Радянська Волинь. 1955. 28 жовт.
14. Радянська Волинь. 1955. 2 лист.
15. Радянська Волинь. 1955. 16 лист.
16. Радянська Волинь. 1955. 26 лист.
17. Радянська Волинь. 1955. 13 груд.
18. Радянська Волинь. 1956. 7 серп.
19. Радянська Волинь. 1958. 6 лип.
20. Радянська Волинь. 1959. 27 трав.
21. Радянська Волинь. 1959. 5 серп.
22. Радянська Волинь. 1959. 6 жовт.
23. Радянська Волинь. 1959. 26 груд.
24. Росінський О.М. Робітники Львівсько-Волинського басейну в боротьбі за створення і розвиток вугільної промисловості (1949-1974 рр.). Респуб. міжвід. темат. наук. зб. «Питання історії СРСР». Харків, 1976. Вип. 21. С. 134–140.
25. Слово правди. 1991. 23 бер.
26. Смаль О. Становлення та розвиток вугільної галузі на Волині наприкінці 1940-х – у першій половині 1960-х рр. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2012. Вип. 11. С. 61–67.
27. Струев М.И., Исаков В.И., Шпакова В.Б. Львовско-Волынский каменноугольный бассейн. Геолого-промышленный очерк. Киев: Наукова думка, 1984. 272 с.